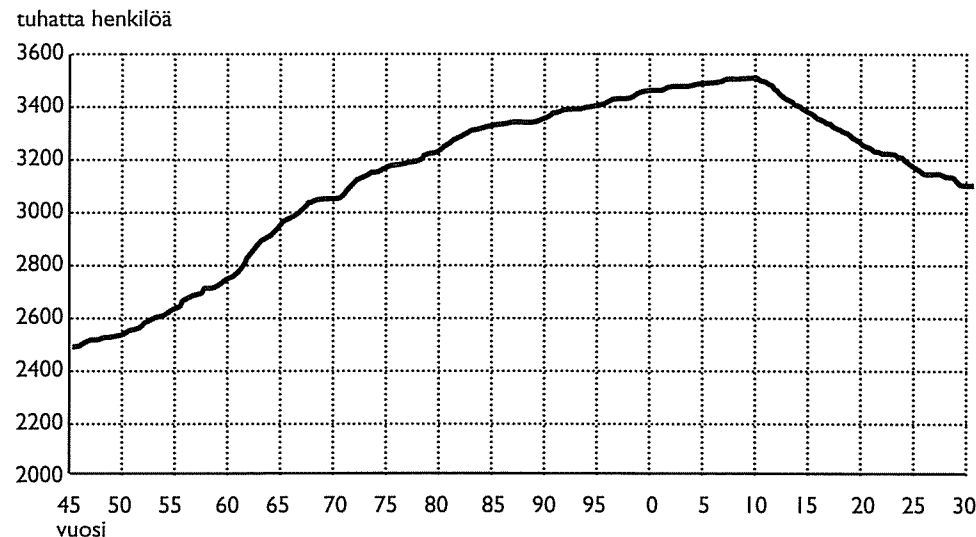

Matti Sihto
**Suurten ikäluokkien jälkeiset
 työmarkkinat: työttömyyttä
 vai työvoimapulaa?!**

Väestötekijöillä, kuten sodan jälkeisten suurten ikäluokkien vanhenemisella, on kieltämättä vaikutuksensa työmarkkinoille. Yhteiskuntatieteen historia kuitenkin kehottaa varovaisuuteen vaikutusten turhan suoraviivaisissa tulkinnoissa. Käsittelenkin seuraavassa paitsi väestömuutoksia ja toiseksi niiden yhteyksiä työmarkkinamuutoksiin myös sitä, mitkä tekijät muovaavat ja ehdollistavat väestötekijöiden vaikutuksia. Tämän ehdollisen ja varovaisen kokonaiskuvan jälkeen päädyn kuitenkin esittämään melko tiukoja johtopäätöksiä huomispäivän työmarkkinoiden työvoimapulasta ja työttömyydestä. Varovainen ja varauksellinen tarkastelukin johtaa mielestäni tiukkoihin johtopäätöksiin, niin selkeitä muutokset ovat.

Kuvio 1. Työikäinen väestö 1945–2030. Tilastokeskus, väestötilasto ja väestöennuste.

Vaikka työikäisen väestön määrä pienenee, ei työllisyyden tarvitse heikentyä. Tämä on mahdollista, kun työllisyyteen virtaa työvoimaa työttömistä tai sitten työvoiman ulkopuolelta (opiskelusta, kotitalouksista yms.). Väestön määrän lasku on kuitenkin niin nopeaa (keskimäärin pari-

kymmentä tuhatta vuodessa), että se tulee jatkossa hankaloittamaan työllisyyden kasvua. Työikäisen väestön määrän väheneminen alkaa noin viiden vuoden kuluttua.

Meillä ei kuitenkaan ole viittä vuotta aikaa varautua muutokseen. Vaikka työikäisten määrä vielä kasvaa

Työikäisen, 15–64 -vuotiaan, väestön määrän kasvu taittuu ensi vuosikymmenen vaihteen tienoilla ja kääntyy laskuun. Tämä on itse asiassa melkoisen kummallinen ilmiö.

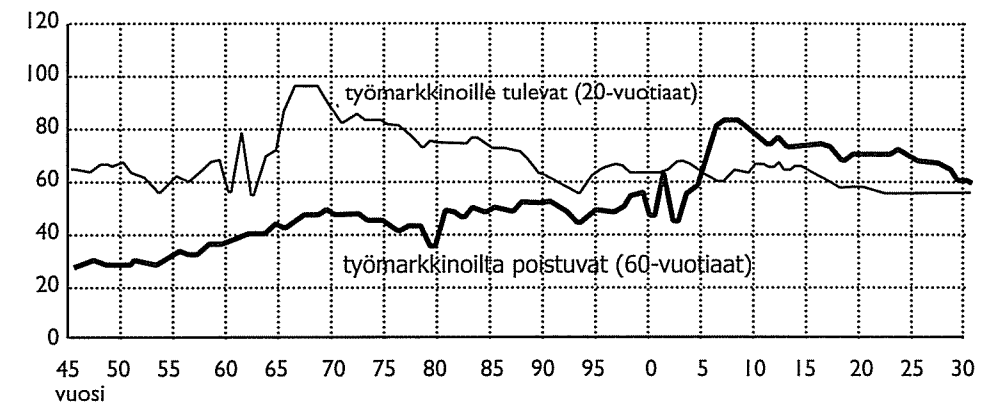
Työikäinen väestö ei ole vähentynyt Suomessa rauhan ja markkinatalousjärjestelmän aikana koskaan aikaisemmin lukuun ottamatta joidenkin yksittäisten vuosien vähäisiä laskuja. Vaikka Ruotsiin muutto vähensi työikäisten määrää joinakin vuosina 1960-luvulla, ei sekään muuta oheisen kuvion perusviestiä. Työikäisen väestön kasvu on ollut sotien jälkeen voimakasta, lisäksi on yhteensä ollut noin miljoona henkilöä. Kun kasvu kääntyy laskuksi, muutosvaihti vain kiihtyy. Työikäinen väestö vähenee vuoteen 2030 mennessä noin 400 000 henkilöllä.

kuluvan vuosikymmenen ajan, kasvu keskittyy vain 55 vuotta täyttäneisiin. Heidän määränsä kasvaa kuluvalle vuosikymmenellä runsaalla 200 000 henkilöllä. Nuorempien määrä puolestaan vähenee vajaalla 200 000 henkilöllä. Kasvu keskittyy siis ikääntyneiden, 55–56 -vuotiaiden, ikäryhmään. On kuitenkin huomattava, että tässä joukossa työllisyysaste, työllisten osuus väestöstä, vuonna 2004 oli 51 prosenttia. Ikääntyneiden työllisyysaste on matala, koska he alkavat siirtyä eläkkeelle ja pois työelämästä. Niinpä 64 -vuotiaista vain runsas 10 prosenttia on töissä, vaikka yleinen vanhuuseläkeikä on 65 vuotta. Keskeisissä, 25–54 -vuotiaiden, ikäryhmissä työllisyysaste oli puolestaan runsas 80 prosenttia. Työikäisten kasvun rajautuminen yli 55-

vuotaiden ikäryhmään, painaa ylipäänsä työikäisten työllisyysastetta alas.

Kuviossa 2 esitetään 20-vuotiaan ja 60-vuotiaan väestön määrän kehitys sotien jälkeen ja arvio kehityksestä vuoteen 2030 saakka. Tarkastelu on väestöpohjainen, mutta sillä pyritään kuvaamaan työmarkkinoille tulevan potentiaalisen työvoiman ja työmarkkinoilta poistuvan potentiaalisen työvoiman kehitystä. Uuden työvoiman tulo ja työvoiman lähtö hajaantuvat todellisuudessa useille ikävuosille, mutta laskelmassa tuloiäksi on otettu 20 vuotta ja lähtöikäluokaksi 60 vuotta, jolloin noin puolet ikäluokasta kuuluu työvoimaan. Kuvion lähtökohhta on yksinkertainen mutta käytännössä se toimii hyvin.

tuhatta henkilöä

Kuvio 2. Työvoiman tarjontapotentiaalin muutos 1945–2010: työmarkkinoille tulevien ja sieltä poistuvien ikäluokkien koko. Tilastokeskus, väestötilasto, väestöennuste.

Työmarkkinoilta poistuu jo nykyään enemmän ikääntyntä väestöä kuin sinne tulee uusia työikäisiä. Vuosikymmenen lopulla työmarkkinoilta poistuvat ikäluokat ovat vuosittain keskimäärin 15 000 henkilöä suuremmat kuin sinne tulevat. Ero vaihtelee 10 000–15 000 henkilön välillä 2010 ja 2020 -luvuilla.

Työmarkkinoiden muutokset eivät yleensä ole yhtä kulmikkaita kuin väestömuutokset. Kun työvoiman niukkuus alkaa yleistyä, ikääntyvät pysyvät todennäköisesti kauemmin työelämässä. Vastaavasti nuorten virta koulutuksesta työmarkkinoille voimistuu. Tällöin työvoiman määrä vähenee hitaammin kuin työikäisen väestön määrä tai työvoima ei vähene lainkaan.

Käyttämättömistä työvoimavaroista ja työvoimareserveistä riippuu, minkä suuruinen ongelma työvoimavarojen vähenemisestä seuraa. Työvoimareservit ovat meillä vielä nykyisellään suuret. Työttömyys on joukkomittaista, ikääntyneet jättävät työelämän turhan varhain ja nuorten opiskelussa on tehostamisen varaa. Työvoiman ulkopuolisia reservejä ei yhtäältä ole kovin

helppoa saada takaisin työelämään (eläkeläiset), toisaalta tällainen politiikka ei välttämättä ole aina edes mielekäästä (opiskelijat). Keskeisen työvoimavaran muodostavat työttömät työnhakijat, joita on runsaasti, 300 000 henkilöä.

Toinen tekijä, josta työvoimavapulaongelmien synty ja vakavuus riippuu, on työllisyyden kehitys. Kasvu on viime vuosina ollut hidasta, myös ennakoitu työllisyyden kasvu on vaatimatonta (Työvoima 2020, 2003). Ongelmia tosin lieventää uuden työvoiman tarpeen jakaantuminen melko tasaisesti eri ammattialoille, niin erityisosaamista vaativiin ammatteihin, hoitotyön ja palvelutyön ammattiryhmiin kuin myös tuotannollisen työn ammatteihin (emt.).

Työvoimapulassa ei kuitenkaan ole kysymys vain määrällisestä asiasta. Ilmiöllä on myös laadullinen, työvoiman kysynnän ja tarjonnan vastaavuutta koskeva, ulottuvuutensa. Vaikka työttömiä löytyisi työpaikkoihin, on syytä myös kysyä: löytyykö työpaikkoihin sopivaa työvoimaa. Vaikka työvoiman saatavuuden vaikeu-

¹Matti Sihdon, Heikki Räisäsän ja Leila Kurjen artikkelit perustuvat puheenvuoroihin Työelämän tutkimusyhdistyksen loka-kuussa 2004 järjestämässä seminaarissa *Riittäkö työvoima vai häviävätkö työpaikat?*

tuessa yritysten rekrytointikriteerit tulevat höllene-
mään, tulee raja tällöinkin jossakin vastaan; kaikki eivät
kelpaa kaikkiin paikkoihin olkoon työmarkkinatilanne
millainen tahansa.

Mielestäni työvoimapulan vaara on todellinen
ainakin kolmesta syystä.

(i) Työvoiman poistuma työelämästä eläkkeelle
on niin suurta, että se synnyttää työmarkkinoilla
melkoista liikettä. Työvoiman tarjonnan yhteenso-
vittaminen työvoiman kysynnän kanssa on entistä
vaativampi tehtävä. Ongelmana on kysynnän ja tar-
jonnan yhteensopimattomuus, jonka seurauksena
saattaa olla työvoimapula.

(ii) Työvoimavarojen väheneminen ei tunnu ylit-
sekäymättömältä, kun tarkastelee edellä esi-
tettyjä työvoiman vähenemistä koskevia lukuja.
Vähenemistä ei kuitenkaan ole mielekäästä ver-
rata tilanteeseen, jossa työmarkkinoille tulevi-
en ja sieltä lähtevien määrät olisivat samat, niin
sanottuun nollatilaan. Huomioon on otettava
myös se, että työvoimavaralla on takanaan vuo-
sikymmeniä jatkunut tasainen kasvu. (ks. kuvio
1). Tämän kasvun taituttua avointen työpaikko-
jen täyttämässä joudutaan turvautumaan en-

tistä enemmän olemassa olevaan työvoimaan ja
työvoimareserveihin. Ainakin lyhyellä aikavälillä
keskeisimmän reservin muodostavat työttömät.
Osa työttömistä sijoittuu joustavasti ja välittö-
mästi avoimille työmarkkinoille. Osa heistä taas
vaatii eriasteista tukea työmarkkinavalmiuksien-
sa kehittämiseksi. Asian tekee ongelmalliseksi
se, että työpaikat on kuitenkin täytettävä tässä
ja nyt. Työttömien joukon jähmeys lisää työvoi-
mapulan vaaraa.

(iii) Työvoiman riittävyysongelmat ajankohtaistu-
vat, jos työllisyyden kasvu on ennakoitua nopeam-
paa. Raimo Sailaksen puheenjohtolla toimineen
työllisyystyöryhmän (Työllisyystyöryhmä 2003)
tavoitteena oli työllisyysasteen nosto 75 prosent-
tiin vuoteen 2010 mennessä. Tavoitteen pontime-
na oli erityisesti väestön ikääntymisestä johtuvien
kustannusten kattaminen. Tarvittavien uusien työ-
paikkojen lisäksi uuden ongelman tulevaisuudessa
muodostaa työvoiman tarjonta. Tätä ongelmaa ni-
menomaan työvoimavarojen niukentuminen kär-
jistää. Riittävien työvoimavarojen turvaamiseksi
liikkuu koko ajan mahdollisen ja utooppisen
välimaastossa (esim. Sihto 2003).

Kirjallisuus

SIHTO, M. (2003). *Sailaksen työllisyystavoitteen sietämätön vaikeus. Talous ja yhteiskunta*, 31, 42–46.

TYÖLLISYYSTYÖRYHMÄ (2003). *Työllisyystyöryhmän loppuraportti. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 5. Helsinki: Valtioneuvosto.*

TYÖVOIMA 2020 (2003). *Osaamisen ja täystyöllisyyden Suomi. Helsinki: Työministeriö.*

Heikki Räisänen

Lyhyen aikavälin työmark- kinadynamiikasta pitkän aikavälin työvoiman riittävyteen

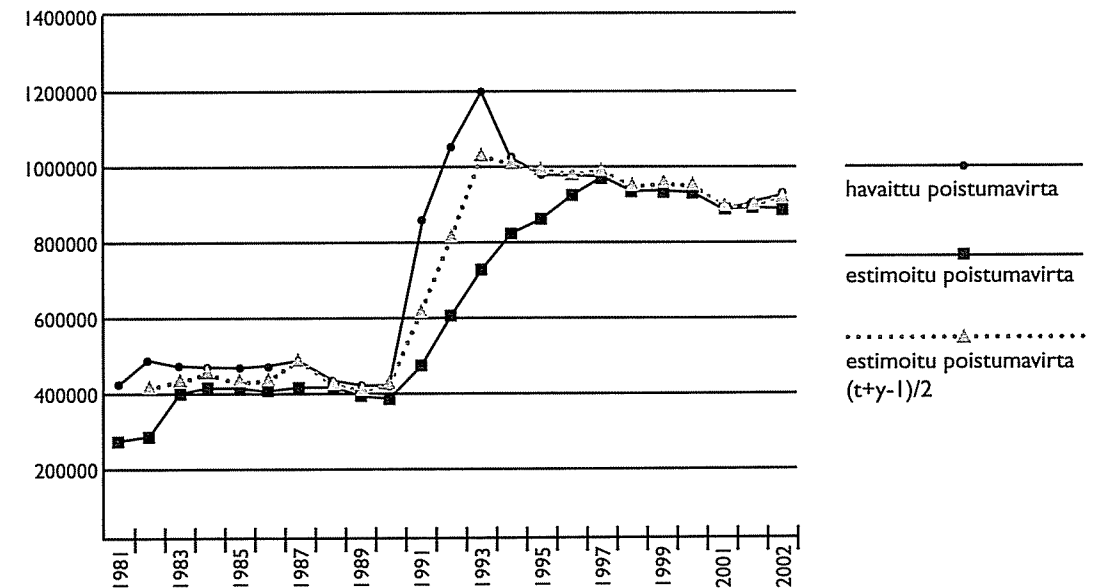
Voidaanko lyhyen
aikavälin työmark-
kinoiden dynamiikan
ja pitkän aikavälin työvoiman
riittävyden väliltä löytää joitain
yhtymäkohtia tai niitä toisiinsa linkit-
täviä piirteitä? Suomessa ollaan jo varsin pian
niukkenevan työvoiman määrän tilanteessa. Näissä
olosuhteissa työmarkkinoiden toimivuudella on suuri
merkitys siihen, saadaanko työvoimaresursseja työhön.
Tässä kirjoituksessa käsitellään aluksi lyhyen aikavälin
työttömyyden ja avointen työpaikkojen dynamiikkaa ja
sen muutosta ja siirrytään tämän jälkeen arvioimaan
pitemmän aikavälin työvoiman tarjontaa ja kysyntää
sekä lopuksi pyritään yhdistämään nämä näkemykset
työvoimataseeksi. Johtopäätöksiä arvioidaan pitem-
män aikavälin politiikkahaasteita.

Dynamiikan kuva

Työttömyysvirrat ovat Suomessa muuttuneet mer-
kittävästi 1980-luvun jälkeen. Vaikka vuositasolla
heilahteluja vielä esiintyy huomattavastikin, periaat-

teessa työttömyyden
tulo- ja poistumavirrat
ovat keskenään tasapainossa.
1980-luvulla vuotuisten työttö-
myysjaksojen, sekä alkaneiden että
päätyneiden, taso oli runsaat 400 000

jaksoa vuodessa. 1990-luvun alun lamavuosina virrat
vuositasolla menivät epätasapainoon: vaikka myös
päätyneiden työttömyyksien määrä kasvoi selkeä-
sti edellisen vuosikymmenen tasosta, lisääntyi alkava
työttömyys vielä voimakkaammin. Enimmillään
vuositasolla työttömyyksiä sekä alkoi että päättyi yli
900 000 jaksoa. Huomionarvoista kuitenkin on, että
mitään erityistä laskua työttömyysjaksojen määräs-
sä ei ole koettu tämän jälkeen, vaikka työttömyyden
taso on laskenut. Kotimaisesta keskustelusta ei aina
edes huomaa positiivista työmarkkinakehitystä, vaikka
olemme EU-maiden vertailussa vuoden 1994 ja 2003
välillä kolmanneksi parhaita työllisyysasteen ja työt-
tömyysasteen muutoksilla arvioituna, olkoonkin, että
lähtötaso oli karmea. Vain Espanja ja Irlanti menevät
ohitse molemmilla kriteereillä.

Kuvio 1. Poistumavirta työttömyydestä v. 1981–2003, jaksoa (Lähde: Hjerpe – Räisänen 2004)